

אמר לו השליח למלאך המות: הוה נקטא מתארא בידה [אוהזת היתה בידה אוד של א-ה תנור], והות קא שגרא ומחריא-תנורא [היתה מכבדת את התנור], שקלתא, ואנחתה אנבא דכרעה [לקחה את האוד, והניחתו על גב רגלה].

קדחה, ואיתרע מזלה, ואייתיה [נשרפה רגלה, והורע מזלה, שמתה, והבאתי לך נשמתה].

אמר ליה רב ביבי בר אבוי למלאך המות: האם אית לכו רשותא למיעבד הכי [ניתנה לכם רשות לעשות כן]?!?

אמר ליה מלאך המות לרב ביבי: והאם לא כתיב: ויש נספה בלא משפט?!

אמר ליה רב ביבי למלאך המות: והכתיב: דור הולך, ודור בא?!? ומשמע שנשלמים אצל כל אדם שנים של "דור", שהן השנים המיועדות לו, ואינן נפסקות באמצע, ללא משפט.

אמר לו מלאך המות לרב ביבי: יכול אני להפסיק את שנות חייו של אדם גם ללא משפט, וביאור הפסוק "דור הולך ודור בא", הוא כך:

דרעינא לחו אנא, עד המלו לחו לדרא [רועה אני ושומר את נשמותיהם אצלי, והן שטות ומתגלגלות עמי עד שיתמלאו שנות הדור], ורק הדר, משלימנא ליה לדומה [לאחר מכן מעביר אני את הנשמות לשומר המתים, ששמו דומה].⁽¹⁾

אמר ליה רב ביבי למלאך המות: סוף סוף, שניה מאי עבדת [שנות החיים שהוקצבו לאדם זה, מה יהא עליהם]?!?

אמר לו מלאך המות לרב ביבי: אי איכא צורבא מרבנן המעביר במיליה, מוסיפנא לחו ליה, והויא חילופיה [אם יש תלמיד חכם המעביר על מדותיו, מוסיף אני לו את שנותיו של זה, כדי שיחיה בחילופיו של המת].

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא, בכי [כשהיה מגיע למקרא זה היה בוכה].

דכתיב בתחילת ספר איוב:

"ויאמר ה' אל השטן: השמת לבך על עבדי איוב? כי אין כמוהו בארץ, איש תם וישר.

ויען השטן את ה', ויאמר: החנם ירא איוב אלהים!?! ואולם, שלח נא ירך וגע בכל אשר לו — אם לא על פניך יברכך!

ויאמר ה' אל השטן: הנה כל אשר לו בידך".

ולאחר שניסה השטן להכשיל את איוב ונכשל, נאמר:

"ויאמר ה' אל השטן: השמת לבך אל עבדי איוב? כי אין כמוהו! ותסיתני בו לבלעו חנף".

אמר רבי יוחנן בבכיותו: עבד, שלרבו יש מסיתין לו [כנגדו של העבד], ורבו אכן ניסת

ביבי, וסיים: ואין סומכין עליו, ופתרון "יש נספה בלא משפט", כגון אדם שהרג חברו.

1. כתב מהרש"א לבאר בזה כפל הלשון בפסוק "לא המתים יהללו יה, ולא כל יורדי דומה": א.

— האם תקנה יש לו! (2)?

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא, בכי, דכתיב "הן בקדושו לא יאמיין".

כי אמר: אי בקדושו לא יאמיין — במאן [במי] הוא כן יאמיין?!

עד שיומא חד הוה קא אזיל רבי יוחנן באורחא [פעם אחת הלך בדרך], חזייה להחוא גברא דהוה מנקיט תאני [ראה אדם מלקט תאנים], והוה שביק הנך דמטו, ושקיל הנך דלא מטו [היה אותו אדם מניח מלקט את התאנים שכבר הגיע זמנם, שנתבשלו, ומלקט את אלו שלא נתבשלו].

אמר ליה רבי יוחנן לאותו אדם: האם לאו, הני מעילן טפי [האין המבושלות טובות יותר]?!?

אמר ליה אותו אדם לרבי יוחנן: הני — לאורחא בעינן להו [מלקט אני אותם כדי לקחתם עמי לדרך]. הני נטרן, והני לא נטרן [אלו שאינן מבושלות משתמרות מלהירקב, ואילו המבושלות אינן משתמרות].

אמר רבי יוחנן: היינו דכתיב: "הן בקדושו לא יאמיין". שירא הקב"ה פן ירקבו הבחורים הצדיקים, והם נאחזים למיתה פן יחטאו. (3)

ומקשינן עלה: אינו!

והא הוא תלמידא דהוה בשיבבותיה דרבי אלכסנדר, ושכיב אדזוטר [הרי תלמיד אחד שהיה בשכנותו של רבי אלכסנדר ונפטר בצעירותו].

ואמר על כך רבי אלכסנדר: אי בעי האי מרבנן הוה חיי [אילו היה רוצה אותו תלמיד ללכת בדרך טובים היה חי].

ותיקשי: ואם איתא [אם כדברך], שיש מתים בצעירותם כדי שלא יחטאו, אם כן מנין שהיה יכול לחיות אף אם היה הולך בדרך טובים, והרי דלמא אותו תלמיד מ"הן בקדושו לא יאמיין" הוה [מאותם שהכתוב אומר עליהם "הן בקדושו לא יאמיין"] כלומר: שמא מת טרם זמנו כדי שלא ירשיע?!?

ומשנינן: החוא תלמיד — מבעט ברבותיו הוה! ועליו נאמר "וטוב לא יהיה לרשע, ולא יאריך ימים. כל אשר איננו ירא מלפני האלהים". ופירשוהו חז"ל על מי שאינו מכבד את החכמים.

רבי יוחנן כי מטי להאי קרא, בכי: "וקרבתי אליכם למשפט, והייתי עד ממהר במכשפים, ובמנאפים, ובנשבעים לשקר, ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום, ומטי גר, ולא יראוני".

אמר: עבד שרבו מקרבו לדונו [וקרבתי

לא נשמות המתים, השטין ומתגלגלין בעולם, יהללו יה. ב. וגם לא יהללו יה, כל אותן נשמות שכבר באו לרשותו של "דומה".

2. כתב הטורי אבן: אע"ג שאיוב היה באותה עצה של פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", ונידון על זה ביסורין, וכדאיתא

בסוטה, מכל מקום אם לא אותה הסתה, לא היה ראוי ליסורים קשים כאלו.

3. הקשה בטורי אבן: אם כן לא שבקת חיי לצדיקים, שהכל עומדים בספק זה שמא יחטאו, והלא מצינו לאבות העולם שזכו לזקנה, וכן הרבה צדיקים יסודי העולם מצינו שזכו לזקנה, ראה שם.

למשפט], וממהר להעידו [עד ממהר], האם תקנה יש לו?!

אמר רבי יוחנן בן זכאי על כתוב זה: אוי לנו! ששקל עלינו הכתוב קלות [עושי שקר שכיר] בהמורות [מנחשים ומנאפים].

אמר ריש לקיש: כל המטה דינו של גר, כאילו מטה דינו של מעלה.

שנאמר שם: "ומטי [בצירי] גר". והרי מטי [בחיריק] כתיב, שכך היא המסורת. ומשמע מטה אותי.

אמר רבי הנינא בר פפא: כל העושה דבר ומתחרט בו, מוחלין לו מיד.

שנאמר שם: "ולא יראוני", הא יראוני – מוחלין לו מיד. (4)

רבי יוחנן כי מטי להאי קרא, בכי: "כי את כל מעשה, האלהים יביא במשפט, על כל נעלם, אם טוב ואם רע." והיינו שגגה.

אמר: עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות, האם תקנה יש לו? (5)

ומפרשת הגמרא את המשך הפסוק:

מאי יביא במשפט על "כל" נעלם?, שמשמע אפילו על דבר מועט?

אמר רב: זה ההורג כינה בפני חבירו, ונמאם חבירו בה.

ושמואל אמר: זה הרק בפני חבירו, ונמאם חבירו בו.

וממשיכה הגמרא בכיבוד הפסוק: מאי "יביא במשפט על כל נעלם, אם טוב ואם רע"? והרי אם על רע ישלם כגמולו, על הטוב ודאי ישלם כגמולו, כי מדה טובה מרובה ממידת פורענות?!

אמרי דבי רבי ינאי: טוב זה יש בו גם רע, ויביאנו הקב"ה במשפט מצד הרע שבו [עיון יעקב]: זה הנותן צדקה לעני שהוא דבר טוב, ועושה כן בפרהסיא, שהוא דבר רע, שמתבייש העני בכך.

כי הא דרבי ינאי, הזייה לההוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא [ראה אדם נותן זוז לעני בפרהסיא], אמר ליה רבי ינאי לאותו אדם: מוטב דלא יהבת ליה, מהשתא דיהבת ליה, וכספתיה. מוטב שלא היית נותן לו, מאשר לתת לו ולביישו.

דבי רבי שילא אמרי: זה הנותן צדקה לאשה, שהוא דבר טוב, ועושה כן בסתר שהוא דבר רע. משום דקא מייתי לה לידי השדא [חשד עבירה עמו]. (6)

רבא אמר: זה המשגר לאשתו להכין לסעודת שבת, שהוא דבר טוב [מהרש"א],

4. כתבו התוספות שכתוב זה מדבר רק בעושי שקר שכיר, וראה מה שכתב על זה במהרש"א.

5. ביאר בטורי אבן: אין הקב"ה שוקל חס ושלום השגגות כמו הזדונות ממש, אלא לומר, ששוקל הקב"ה ועונש על השגגות כשם שהוא

עונש על הזדונות, וכל אחד לפי חומרתו. הלוא תראה שבכתוב לא נזכר מזיד כלל, ואין לנו ללמוד ששוקל על השוגג כמו על המזיד ממש.

6. כתב הטורי אבן לפרש מה שאמרו מייתי

בשר שאינו מחותך, שאינו מנוקר מחלב ומגידים אסורים, ושולח לה את הבשר בערבי שבתות, כאשר הזמן דחוק אז, ואפשר שלא תיתן לכה לראות שאינו כשר, כי מתוך שאינה בקיאה והזמן דחוק, סומכת על בעלה שודאי ניקרו [עיון יעקב].

ותמהינן: איני! והא רבא גופיה משדר [היה שולח] בשר שאינו מחותך לאשתו?!

ומשינינן: שאני אשתו של רבא, שהיתה בת רב הסדא, דקים ליה לרבא בנה דבקיאה [יודע היה בה רבא שבקיאה היא], ותבחיין בקלות שהבשר ששלח לה אינו מנוקר.

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא, בכי: "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות".

אמר: עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות, האם תקנה יש לו?!

מאי רעות וצרות?

אמר רב: רעות שנעשו צרות [סמוכות, כנשים צרות הדרות בבית אחד] זו לזו. כגון זיבורא [הכשת נחש] ועקרבא [ועקיצת עקרב], רש"י.⁽⁷⁾

וממשיכה הגמרא לפרש את הכתוב "אם טוב ואם רע":

ושמואל אמר: זה הממציא [הרגיל להמציא, רש"י] מעות לעני רק בשעת דחקו, ולא קודם שעת הדחק. שאם היה ממציא לו קודם, יכול היה העני לבקש מזונותיו, ולקנותן בשעת הזול.

אמר רבא: היינו דאמרי אינשי: זוזא לעלא, לקנות תבואה, לא שכיח לו לעני. ואילו לתליתא, לקנות פת, שהיא יקרה מקניית תבואה — שכיח לו לעני.

כתיב "וחרה אפי בו ביום ההוא, ועזבתים, והסתרתני פני מהם, והיה לאכול".

ויש לדרוש את המילה "מהם", לפנים ולאחור [עיון יעקב]:

אמר רב ברדלא בר טביומי אמר רב: כל שאינו בהסתר פנים, שאינו צועק מצרות הבאות עליו, ומתפלל ואינו נענה, בהכרח שאינו מהם, מזרע ישראל, שהרי עליהם הכתוב אומר "והסתרתני פני מהם".

וכן כל שאינו ב"והיה לאכול" [שהגויים אינם שוללים את ממונו], אינו מהם, מזרע ה-ב ישראל.

אמרו ליה רבנן לרבא: הרי מר, לא בהסתר פנים איתיה, ולא ב"והיה לאכול" איתיה [אין בך לא זה ולא זה, שהינך עתיר נכסים].

אמר להו: מי ידעיתו כמה משדרנא בצנעא בי שבור מלכא [וכי יודעים אתם כמה מתנות צריך אני לשלח בצנעא לביתו של המלך כדי שלא יקחו ממני את ממוני]?!

אפילו הכי, יהבו ביה רבנן עינייהו [נתנו בו חכמים את עיניהם, דהיינו, החשיבוהו כעשיר].

אדחכי, בינתיים, שדור דכי שבור מלכא,

7. כתבו התוספות, שרפואת הכשת הנחש הפוכה מרפואת עקיצת העקרב, ורפואתו של זה קשה

"לה" לידי חשדא, דהיינו הנתינה, שהיא גורמת שיחשדו הן אותו והן אותה באתנן.